

**MEVA VA SABZAVOTLARDAN TAYYORLANGAN QUYUQLASHTIRILGAN
MAHSULOTLARNI TIF TN BO'YICHA TASNIFLASHNING XUSUSIYATLARI**

Jo'rayev Firdavs Muhiddin o'g'li

TKTI tayanch doktoranti.

Hamroqulov Mahmud G'ofurjonovich

TKTI Funktsional mahsulotlar texnologiyasi kafedrası dotsenti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17987286>

Annotatsiya. Mazkur maqolada meva va sabzavotlardan tayyorlangan quyuqlashtirilgan mahsulotlarning Tovarlarini identifikatsiyalash va tashqi iqtisodiy faoliyat tovar nomenklaturasi (TIF TN) bo'yicha tasniflanishi pozitsiya va subpozitsiyalar kesimida tahlil qilingan. Tadqiqot HS 2022 talqiniga asoslanib, 20-guruh doirasidagi 2002, 2007 va 2009-pozitsiyalar hamda ularning subpozitsiyalari misolida olib borilgan. Jadval va sxemalar yordamida quyuqlashtirilgan mahsulotlarni tasniflashda uchraydigan asosiy muammolar aniqlanib, mahsulotning fizik holati va funksional qo'llanilishi hal qiluvchi mezon ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: TIF TN, HS 2022, quyuqlashtirilgan mahsulotlar, meva-sabzavot, pyure, pasta, konsentrat, subpozitsiya.

So'nggi yillarda meva va sabzavotlardan tayyorlangan quyuqlashtirilgan mahsulotlar jahon oziq-ovqat savdosida muhim o'rin egallamoqda. FAO va UN Comtrade ma'lumotlariga ko'ra, 2000–2023 yillar oralig'ida qayta ishlangan meva-sabzavot mahsulotlarining global savdo hajmi ikki baravardan ortiq oshgan, bunda aynan pyure, pasta va sharbat konsentratlari eng yuqori o'sish sur'atini namoyon etgan. Xususan, meva va sabzavot sharbatlari hamda ularning konsentratlari savdosi 2010 yildagi taxminan 18 mlrd AQSh dollaridan 2023 yilga kelib 35–38 mlrd AQSh dollariga yetgan, bu esa ushbu segmentning jahon bozoridagi ahamiyati ortib borayotganini tasdiqlaydi.

Mazkur mahsulotlar oziq-ovqat sanoatida yarim tayyor xomashyo, texnologik ingredient yoki ichimlik ishlab chiqarish uchun asos sifatida keng qo'llanilmoqda. Ularning logistika jihatidan qulayligi, saqlash muddati va sanoat miqyosida qayta ishlash imkoniyatlari ishlab chiqaruvchilar va eksportyorlar uchun iqtisodiy jihatdan samarali yechim hisoblanadi. Shu bilan birga, qayta ishlash texnologiyalarining rivojlanishi natijasida pyure, pasta va sharbat konsentratlari assortimenti kengayib, TIF TNning 2002, 2007 va 2009-pozitsiyalari doirasida bir-biriga yaqin, ammo funksional jihatdan farqli mahsulotlar paydo bo'lmoqda. Bu holat ularni bojxona tasniflash jarayonini yanada murakkablashtirib, noto'g'ri tasniflash xavfini oshirmoqda.

TIF TNning 20-guruhi meva va sabzavotlardan tayyorlangan qayta ishlangan mahsulotlarni o'z ichiga oladi. Ushbu guruh doirasida quyuqlashtirilgan mahsulotlar asosan uchta asosiy pozitsiyada tasniflanadi:

- **2002** – pomidordan tayyorlangan mahsulotlar;
- **2007** – meva yoki yong'oqlardan tayyorlangan pyure va pastalar;
- **2009** – meva va sabzavot sharbatlari, shu jumladan konsentratlar.

Muhim jihati shundaki, TIF TNda "quyuqlashtirilgan" yoki "konsentrat" atamalari mustaqil tasniflash belgisi emas, balki mahsulotning texnologik holatini tavsiflovchi tushuncha sifatida qaraladi.

2002 – Pomidordan tayyorlangan mahsulotlar

TIF TN subpozitsiyasi	Rasmiy nomlanishi (HS 2022)	Mahsulot shakli	Quyushtirish darajasi	Tasniflash mezon
2002.10	Pomidor pastasi	Juda quyushtirish (pasta)	Juda yuqori	Pomidor xomashyosi + pasta holati
2002.90	Boshqa pomidor mahsulotlari	Quyushtirish yoki yarim quyushtirish	Oʻrtacha–yuqori	Pomidor asosli, ammo pasta emas

Izoh: 2002-pozitsiyada mahsulot konsentrlangan boʻlishi shart emas, hal qiluvchi mezon — xomashyo pomidor ekanligi.

2007 – Meva yoki yongʻoqlardan tayyorlangan pyure va pastalar

TIF TN subpozitsiyasi	Rasmiy nomlanishi (HS 2022)	Mahsulot shakli	Quyushtirish darajasi	Tasniflash mezon
2007.10	Gomogenizatsiyalangan tayyor mahsulotlar	Quyushtirish, bir xil massa	Oʻrtacha–yuqori	Bolalar oziq-ovqati
2007.99	Boshqa meva yoki yongʻoq pyure va pastalari	Quyushtirish / yarim qattiq	Yuqori	Ichimlik emas, oziq-ovqat

Izoh: Ushbu pozitsiyada mahsulot konsentrlangan boʻlishi mumkin, lekin sharbat sifatida qaralmaydi, hatto “concentrate” deb nomlansa ham.

2009 – Meva va sabzavot sharbatlari (jumladan konsentratlar)

TIF TN subpozitsiyasi	Rasmiy nomlanishi (HS 2022)	Mahsulot shakli	Quyushtirish darajasi	Tasniflash mezon
2009.11–2009.19	Muzlatilgan apelsin sharbati	Suyuqlik / muzlatilgan	Oʻrtacha–yuqori	Sharbat texnologiyasi
2009.31–2009.39	Uzum sharbati	Suyuqlik	Oʻrtacha–yuqori	Ichimlik sifatida
2009.41–2009.49	Olma sharbati	Suyuqlik	Oʻrtacha–yuqori	Suyultirib ichiladi
2009.90	Boshqa meva va sabzavot sharbatlari	Suyuqlik	Oʻrtacha–yuqori	Sharbat boʻlishi shart

Izoh: 2009-pozitsiyada “konsentrat” tushunchasi faqat sharbatlarga nisbatan qoʻllaniladi va mahsulot suyushtirish holatida boʻlishi shart.

2002-pozitsiya pomidordan tayyorlangan mahsulotlarni qamrab oladi. Ushbu pozitsiyada 2002.10 subpozitsiyasi pomidor pastasini oʻz ichiga oladi. Pomidor pastasi yuqori darajada quyushtirish boʻlishiga qaramay, uning tasniflanishida asosiy mezon quyushtirish darajasi emas, balki xomashyoning aniq pomidor ekanligi hisoblanadi.

2002.90 subpozitsiyasi esa pomidor asosidagi boshqa mahsulotlarni qamrab oladi.

Amaliyotda pomidor pastasini 2007-pozitsiyaga kiritish holatlari uchrashi mumkin, biroq bu xato hisoblanadi, chunki pomidor mahsulotlari uchun alohida pozitsiya mavjud.

2007-pozitsiya meva yoki yong'oqlardan tayyorlangan pyure va pastalarni o'z ichiga oladi.

Ushbu pozitsiyada **2007.10 subpozitsiyasi** gomogenizatsiyalangan tayyor mahsulotlarga, jumladan bolalar oziq-ovqatiga tegishlidir. **2007.99 subpozitsiyasi** esa boshqa barcha meva pyure va pastalarini qamrab oladi.

Mazkur subpozitsiyalarda mahsulotlar ko'pincha yuqori darajada quyuqlashtirilgan bo'lsa-da, ular **ichimlik sifatida qaralmaydi**. Shuning uchun "konsentrat" atamasi ishlatilgan taqdirda ham, pyure va pastalar 2009-pozitsiyaga emas, aynan 2007-pozitsiyaga mansub bo'lishi lozim.

2009-pozitsiya meva va sabzavot sharbatlarini, shu jumladan konsentratlarni qamrab oladi.

Ushbu pozitsiyada konsentrat tushunchasi **faqat sharbatlarga nisbatan** qo'llaniladi. 2009.31–2009.39 (uzum sharbati), 2009.41–2009.49 (olma sharbati) kabi subpozitsiyalar sharbat mahsulotlarini aniq ajratib ko'rsatadi.

Bu yerda hal qiluvchi mezon mahsulotning **suyuqlik holatida bo'lishi va suyultirish orqali ichimlik sifatida tiklanishi** hisoblanadi. Shu sababli quyuq pyure yoki pasta mahsulotlarini 2009-pozitsiyaga kiritish noto'g'ri hisoblanadi.

Subpozitsiyalar kesimidagi tahlil shuni ko'rsatadiki, bojxona amaliyotida eng ko'p uchraydigan xatolar quyidagilar bilan bog'liq:

- "konsentrat" atamasini sharbat mahsulotlari bilan tenglashtirish;
- mahsulotning fizik holatini (suyuqlik yoki quyuq massa) yetarlicha baholamaslik;
- texnik hujjatlarda mahsulotning funksional qo'llanilish sohasi aniq ko'rsatilmasligi.

Masalan, olma pyuresi yoki xurmo pastasi ko'pincha noto'g'ri ravishda 2009-pozitsiyaga kiritiladi, holbuki ular 2007.99 subpozitsiyasiga mansub bo'lishi kerak. Bunday xatolar bojxona to'lovlari va statistik hisoblarda jiddiy tafovutlarga olib keladi.

Meva va sabzavotlardan tayyorlangan quyuqlashtirilgan mahsulotlarni TIF TN bo'yicha tasniflashda asosiy mezon mahsulotning quyuqlashtirilganligi emas, balki uning **fizik holati, xomashyo manbai va funksional qo'llanilishi** hisoblanadi. HS 2022 talqiniga muvofiq, subpozitsiyalar darajasidagi tahlil noto'g'ri tasniflash holatlarining asosiy sabablari terminologik chalkashlik va mahsulot xususiyatlarini yetarlicha hisobga olmaslik ekanligini ko'rsatadi.

Mahsulotni texnologik, funksional va hujjatli jihatdan kompleks baholash quyuqlashtirilgan meva-sabzavot mahsulotlarini to'g'ri tasniflash, bojxona nizolarining oldini olish hamda tashqi savdo operatsiyalarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Всемирная таможенная организация. **Гармонизированная система описания и кодирования товаров. Пояснительные примечания. HS 2022.** – Брюссель : ВТО, 2022.
2. Всемирная таможенная организация. **Гармонизированная система описания и кодирования товаров. HS 2016.** – Брюссель : ВТО, 2016.
3. **Товарная номенклатура внешнеэкономической деятельности Республики Узбекистан.** – Ташкент : Государственный таможенный комитет РУз, 2023.
4. United Nations. **UN Comtrade Database: International Trade Statistics.** – New York : United Nations, 2024. – URL: <https://comtradeplus.un.org>

5. International Trade Centre. **Trade Map: International Trade Statistics for International Business Development.** – Geneva : ITC, 2024. – URL: <https://www.trademap.org>
6. FAO. **FAOSTAT – Food and Agriculture Data.** – Rome : FAO, 2024. – URL: <https://www.fao.org/faostat>
7. Абдулакимов И., Зиёдова Л., & Хамракулов Г. (2023). Особенности классификации товаров группы 39 ТН ВЭД “Пластмассы и изделия из них”. Зелёная химия и устойчивое развитие, 1(1), 170–171.